

կուռի մը հաւանականութիւնն անխուսափելի կ'երևնար: Բարեկարգութեան կուսակիցք դեռ ուրիշ շատ միջոցաւ լեօգնեք զնա՞ծ էին: Ընկերական հասարակապետութե՞զ զօրավարք ալ Բլաս վանտոմի և ֆաղաքական Պալատին պատենէներն ալ աւելի ամրացընելու հետ կ'ըլլային:

Քանի մը թաղական պաշտօնեայք և Սէնի վեց նուիրակք միաբերենին որոշեցին ամենայն միջոցներով աշխատիլ ֆաղաքական պատերազմը խափանելու համար: Ուստի յանձն առին որ ընտրութիւններն անմիջապէս ըլլուն, և ֆաղաքացիներն հրաւիրեցին որ բաղմութեամբ քուէարկութեանց տեղերը փութան:

Եւ այսպէս մինչդեռ Սէնէ ծովապետն իր յայտարարութեամբը կ'ըսէր թէ թաղապետաց հետ համաձայն է, նոյն այն թաղապետք այսօրեայ յայտարարութիւնը կը հրատարակէին, որով իրենք ֆանձնաժողովին հետ կը համաձայնէին:

ԳԱՂՂԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Ազատութիւն, Հաւասարութիւն,
Եղբայրակցութիւն, Արդարութիւն:

« Բարիզու նուիրակք, թաղապետք և անոնց ձեռնտու ընտրեալք որ իրենց շրջանակներուն թաղապետութե՞ց մէջ դարձեալ հաստատուեցան, և ազգային պահանջողաց կեդրոնական դաշնակից ֆանձնաժողովին անդամք, համոզուած ըլլալով որ ֆաղաքական պատերազմը և Բարիզու մէջ արիւնհեղութիւնը խափանելու, և նաև մի և նոյն ատեն հասարակապետութիւնը ամրացընելու մէկ հատիկ միջոցը՝ անմիջապէս ընտրութեանց ձեռք զարնելն է, վաղը՝ կիրակի օր զբոլոր ֆաղաքացիս ընտրողական ժողովատեղիները կը հրաւիրեն:

« Բարիզու ֆաղաքացիք, կրնան ըմբռնել որ արդի պարագայից մէջ հայրենասիրութիւնը կը բռնադատէ զիրենք որ ամենքը քուէարկութեան եր-

թան, որպէս զի ըլլալիք ընտրութիւններն այն սոցիզ երևոյթն ունենան, որ միայն կարող է քաղքին խաղաղութիւնն ապահովելու:

Կեցցե՛ հաւասարակապետութիւն:

(Ստորագրութիւնք Բարիզ գտնուող Սէնի հինգ ներկայացուցչաց, և քաղապետաց և ակունց օգնականներուն:)

ՊՐԱՀՄԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴ

(Տես երես 238:)

Մինչդեռ զով հով մը դէպ'ի խաղաղ ջուրերու մէջ կը մղէր զնաւը, սպանիացի զրօշով ուրիշ երկկայմ մ'ալ տեսնուեցաւ հեռուէն: Անգղիացի նաւապետը որ հրաման ունէր ծովական տեսչութենէն Ափրիկեցւոյ հետ վաճառականութեան պատշաճ դաշինքը պահանջելու, պոռաց իր փողովը նաւուն. անիկայ յանցաւոր սեպելով ինքզինքը ամենին չէր պատասխաներ, այլ Ուկիանու տարածութեանը վրայ՝ բոլոր առաջաստները բացած կը փախչէր, նման վախկոտ զոզի որ յանցանքը յայտնուելով՝ դեռ կը յուսայ աղատիլ: Եւ աւելայմ նաւը վազեց անոր վրայ. սեւամորթ զերեաց նաւ մ'էր: Այս նոր տեսարանը տմենէն աւելի ահաւորը եղաւ: Պրահմային համար. ամենին իր երեւկայութիւնը այն աստիճանի անարգ մը երազած չէր: Մարգիկ տեսաւ որ մարդկանց հետ ինչպէս նուաստ կենդանւոյ հետ այնպէս կը վարուին, առանց անոնց նեղութիւնները զգալու, և առանց անոնց աղաղակացը մտիկ դնելու: Նաւապետին հետ միջնայարկը իջաւ, և ինչ տեսնայ:

Երկայն սրահ մը՝ ապակեայ սկաւառակներով առաստաղէն աղօտ մը լուսաւորուած. տեսակ մը գարշահոտ այրի կընմանէր, որուն մէջ երկու հարիւր հոգի անշարժ և մերկ կը կենային. այն-

պիսի կոշտ չղթայներով անոնց հիւ-
ծեալ անդամները կը կապէին, որ մէ-
կէն կը սկսէին այն զոհերը փարատել.
վասն զի չարեաց մասնակից անփոյթ
արհեստաւորը ամենեւին զանոնք յղկած
չէր: Սակայն այն սե գէմքերը տխրու-
թենէ աւելի բան մը կը յայտնէին: Նա-
ւուն միջնայարկին խորերէն սպիտակ
աչքեր, որոնց պայծառութիւնը կար-
ծեա թէ կը փայլատակէր աղջամղջին
մէջ, կատաղութեամբ կը շարժէին, ու-
րովհետեւ թշնամի թշնամոյ քով հան-
դիպած էր. և գոնէ հօր մը քով իր որդ-
ւոյն սպանիչը դնելէն կը զգուշանային:
Հարկաւ այս անարգ տուրևառն՝ յաւի-
տենական կռիւներ կը նորոգէ. կռիւ-
ներն ալ գերութեան պատճառաւ այն-
պիսի դիրար ատող անձինքներ կը մօ-
տեցնեն մէկմէկու, որ թերեւս բնաւ
պէտք չէին տեսնուիլ իրարու:

« Նայէ, ըսաւ Նարա-Մունի, նաւա-
պետին, նայէ սա մեծ ճերմակ աչքերը,
որք ցաւօք դէպ 'ի խորշին ծայրը կը նա-
յին: — Ատիկայ բան չէ, ըսաւ Սենե-
կալցի մը, հասկընալով անոնց խօսա-
կցութիւնը որ քիչմը անգղիներէն գիտէր,
ատիկայ բան չէ, Եամպօն է որ իր եղբօրը
մեռնիլը կը տեսնայ, ինչպէս երէկ ալ
իր որդւոյն հոգին աւանդելը տեսաւ: —
Սոսկալի խորդալ մը յանկարծ խորշին
մէջ տարածուեցաւ. իմացուց իրենց թէ
մարդ մը մեռաւ. բայց անոր ետեւէն ա-
ւելի սոսկալի քրքիջ մը յաջորդեց. մարդ
մ'էր որ գերութենէն խենդեցած ըլլա-
լով կը խնտար իր բարեկամին ազատե-
լուն վրայ:

— Աղէկ, աղէկ Ֆէլլան, ըսաւ Սենե-
կալցին, կ'երևայ թէ դուն քու ողորմե-
լի խելքդ կորուսեր ես, մեռնիլը երջան-
կութիւն կը համարիս. քեզի հաճոյ է
կարծեմ այսպիսի ճամբորդութիւն մը.
այնպէս չէ: —

Դարձեալ տխուր լռութիւն մը չորս
կողմը պատեց: Հեռանանք ասկից, ը-
սաւ Նարա-Մունի, չէի կարծեր որ
մարդս մարդու կարենայ այսպիսի տե-
սարան մը տալ:

— Կարելի է որ ատկէ չարաչարն ըլ-
լայ, ըսաւ նաւապետն, եկ իմ ետեւս:
Միջնայարկին ուրիշ բաժանման մէջ
մտան. այս նոր այրին մէջ ալեաց բա-
խիւնը հազարաւոր նուաղ հառաչանաց
հետ կը խառնուէր, յուզեալ և խառն 'ի
խուռն կոյտէ մը անյօդ և միջակտուր
բառեր կ'ելլէին. կ'երևար թէ շարժելու
բաւական տեղ չունէին. կանայք, աղջը-
կունք, տղայք, այնպէս դիզուած էին՝
ինչպէս վաճառանոց տարուող ոչխար-
ները: Երբ օտարականները հոն մտան
ցաւալի աղաղակ մ'է ելաւ. մատաղ աղ-
ջիկներ մէկմէկու գրկուեցան. արդէն
ոմանք մէյմը հանդիպած էին իրենց.
այս երկրորդ այցելութիւնը դիրենք սաս-
տիկ կ'ամօցընէր. տղայք օդին պակսու-
թենէն սաստիկ նուաղած չկրցան ոտքի
վրայ կանգնիլ: Մարք կ'ուզէին լալ, տա-
ռապանքը արցունքնին ցամքեցուցեր
էր. տեսան որ կին մը իր տղան ծոցին
մօտեցուց, ուր կաթ չէր մնացեր. քանի
մը վայրկեան վերջը տղան անոր համ-
բոյրներուն ալ չէր պատասխաներ. մե-
ռած էր:

Նարա-Մունի երբ դարձեալ նաւուն
վրայ ելաւ՝ այս խօսքս միայն ըսաւ. « Այս
տեսարանս սոսկալի է բայց ալ աւելի
ահաւորը կայ. և մարդիկ են զոր առանց
խղճի և անգթաբար աշխարհիս դիմաց
կը բանան: Ո՛վ Աստուած իմ, հրաշք մը
չեմ ընել. գէթ սիրտ մը տուր ուրիշ
մարդկանց նման »: Նաւապետը փոխեց
ճամբան և նաւը դէպ 'ի Սիէրրա-Լիոնէ
ուղղեց, ուր նաւաստիք օրինաց ամե-
նայն խստութեամբը դատուեցան: Վեց
շաբաթ վերջը՝ Պրահմանը Պրազիլի ա-
փունքը կը գտնուէր, Ֆէրնամպուքոյ գե-
ղեցիկ քաղքին առջև, ուսկից բամպակ
պիտի բեռնէին:

Նարա-Մունի այս նոր աշխարհքնե-
րուն բարեբերութեան և գեղեցկութեւն
զարմացաւ. բան մը միայն զինքը վըշ-
տացուց, այսինքն ստրկութիւնը. իմա-
ցաւ որ այս բանս այն ատեն ոլիտի դա-
դրի՝ երբ մարդիկ եւրոպական զրբի մը
մէջ իրեն կարդացած առածին հաւա-
նին:

Գերեզնի աշխատանքը խիստ շատ նուազ է քան սպասուածը, և երկուքն սպասածն ալ հաւասար է:

Որովհետեւ Պրահմանը միշտ ժողովրդոց իմաստութիւնը փնտռելու ետեւէ էր, զիմեց երկրին բնակչաց շատերուն ամենքն ալ զինքը ծեր դաղթականի մը ուղղեցին, որ գեղէն շատ հեռու անտառի մէջ ածու մը մշակելով կը բնակէր. ինչպէս որ շատ անգամ կը պատահէր այն երկիրներուն մէջ, ուր ճարտարութեան պրանչելքն՝ դեռ չաշխատուած բնութեան վայրենի մեծութեանց քով կանգուն կը տեսնուին:

Երբ հողագործը զՊրահման շատ սէրով ընդունեցաւ. վասն զի գաղտնի և սրտաշարժ դաշնակցութիւն մը կայ իմաստութիւնը փնտռողին և բնութիւնը մշակողին մէջ:

« Իմ երիտասարդութեանս ատեն, ըսաւ անոր, շատ ճամբորդութիւն ըրած եմ քեզի պէս աշխարհքէ աշխարհք շրջելով և գիտութիւններ փնտռելով, որ մարդկութեան վիճակը լաւագոյն կըրնան ընել. և տեսայ որ գլխաւոր երկու գիտութիւն կայ՝ ուսկից կախմունք ունին միւսերը. ծանօթութիւն մարդկան վրայ, ծանօթութիւն բնութեան վրայ. իմ ընտրածներս ասոնք են: Հոս առանձնացած՝ զանիկայ սովորելու հետ եմ. բայց իմ սիրտս միշտ մարդկանց հետ է, զորոնք կը փափաքիմ աւելի երջանիկ ընել: Իմ փորձառութեամբս է որ զանոնք կը կրթեմ. օր չէ եղած որ չզարմանամ այն բարեաց վրայ զոր երկիրս առատապէս կը պարգևէ մարդուս այս գաւառիս մէջ »: Այս ըսածին հաւաստիք՝ ցուցուց իր բնակութիւնը՝ ուր իր սննդեանը համար բան չէր պակսեր և թէ բնութիւնն ամեն բան այնպէս առատ կու տար՝ զոր սկզբան այն անկոխ տեղէն բնաւ չէր յուսար: Իր խըրճիթը մեր գեղացոց հիւղերուն կը նմանէր, բայց փոխանակ եղեգանց՝ զանիկայ պատող արմաւենւոյ կանոնաձև տերէները՝ տեսակ մը չքեղութիւն և սիրուն տեսք մը կուտային: Դրան մուտքը քանի մը քորոյի ծառերով ձևացած

էր, որք ըստ բաղդի աճելով և իրենց բունները վերի մասէն իրարու հետ միացուցած՝ և դեռ մատուալ, հովոյն ուժգնութեանը դէմ չկարենալով դնել՝ հակառակ դիրքով ծռեր էին: — Թէպէտ և ճանապարհորդք, ըսաւ միայնակեացը, այս ծառոյս հարկաւորութիւնը չափազանց կերպով նկարագրած են, սակայն կարծեմ թէ ասոր նման պատուական ծառ մը չկայ այս կողմերս: Այս ընկոյղներուն մէկ հատէն միայն՝ պատուական անօթ մը, ախորժելի կաթ և սնունդարար նիւթ մը կը հանեմ. իր տերէները ինչպէս որ կը տեսնես, իմ բնակարանս ծածկելու ծառայեցին, և դարձեալ կը ծառայեն իրենց ամենայն պերճութեամբը զարդարուած. բայց ամենէն աւելի անոր կը զարմանամ, ինչպէս դու ալ, որ միայն վեց տարուան մէջ այն բարձրութեան հասած է. շատ անգամ պզտի ընկոյղ մ'է, ալիքներէ՝ Ովկիանու ափանց վրայ բերուած, որ այս պրանչելքը կը գործէ. իսկ աւելի զարմանալին ինծի այս է, որ արմաւենեաց արքային մեծաշուք բարձրութիւնը, ամենէն ցած թփոց և տնկոց ալ, զոր Աստուծոյ տեսչութիւնը գետնի կանաչութեանը համար ստեղծած է, չլնասելէն դատ՝ կը պաշտպանէ զանոնք: Քոքոյին ոստերը դէպ 'ի արև կը ձկտին, և անոր ճառագայթից դէմ կը տոկան, և իրենց մշտադալարութիւնը պսակաձև լոյս մը իրենց չորս կողմը կը ցոլացընէ: Այս աւագուտ երկիրը, ուր կը տեսնես այն մեծամեծ արմաւենեաց աճիլը, բարեբախտաբար յարմար կու գայ ինչուան նաև դդմենւոյ ալ, որուն օգտակարութիւնը աւելի չափաւոր է, բայց ինծի համար յիրս յիրս շատ պատուական. ես զանոնք ամաններու տեղ կը գործածեմ. թէպէտ և չեն այնչափ դիմացկուն, սակայն իրենց զանազան մեծութեամբը և ձևերովը՝ զանազան կիրառութեան կը պատշաճին: Քիչ մը հեռուն մանիոգը ցօղունը կ'ուղղէ այնպիսի մթնադոյն կանաչով մը՝ ուսկից կենդանիք կը խորշին, որով իր մահաբեր յատկութիւններէն ալ: Թէպէտ և ցորենի պէս այն.

քան տճեցուն չէ, սակայն մարդկային հնարագիտութիւնը մեր կլիմաներուն տակ հանգերձ իր մահացու թունովը անոր տեղը բռնել կու տայ, և անկէց սննդարար կերակուր մը կը ճարէ: Մտացորենն ալ նոյնպէս պատուական է և իր մշակութիւնը դիւրին. ձեր կլիմաներուն տակ անոր ընծայած ամեն օգուտները չեն դիտեր. երբ ջրի մէջ խմորուի և եղեգին հիւթին հետ խառնուի՝ ըմպելիք մը կը դառնայ, որուն գործածութիւնը այնքան սովորական չէ: Ինեամն ալ գետնախնձորի և աղամաթղոյ կը նմանի, բնութենէ պատրաստուած հաց մ'է և կրակով համը աւելի կ'ազնուանայ: Այս տեղ երկրագործութեան արհեստին ամեն արդիւնքը և կատարելագործութիւնը մի վնասուի. այս երկիրս առանց շատ աշխատութիւն պահանջելու ինչ որ կը հասցընէ՝ անկէ դուրս ուրիշ բան բուսցընել չեմ տար: Կը տեսնես սա անանասը և կը ժպտիս. մինչդեռ այս բարեբեր հողէն իր բունը քանի մը մատ կը բարձրացընէր՝ հազիւ իրեն պղտի օգնութիւն մը ըրած եմ, և հիմա իր ոսկեգոյն պտղովը և իր դալարագեղ պսակովը նոյն հողը կը զարդարէ: Իսկ սա բոյսն որ ամեն օտարականներ կ'անարգեն և դու ալ ոտնակոխ կ'ընես, միւս չորս կողմի բոյսերէն աւելի իմ կեանքս կ'ապահովէ. վասն զի մրրկէն կրնան խանգարիլ, կլիմայիս տապաղին արեւէն թոռմիլ. բայց երբ սինաբուին արմատը լոսեմ և ջրի վրայ ցանեմ, ձկներն յանկարծական մահացու թրմութենէ մը զարնուած, իրենց խորշերէն՝ գետին երեսը կ'ելլան և կը մեռնին. այսպէս թունաւորուած՝ առանց վնասակար ըլլալու կ'ուտուին: Բոլոր հոստեղ ժողուած բոյսերս, զոր բնութիւնը առատապէս շնորհած է ինծի, ամենքն ալ իրենց օգուտը ունին: Տես այն չքեղ և բրդաձև ականները, որք անթափանցելի ցանկ մը կը ձևացընեն. իրենց անշարժ կանաչ նիզակները ոչ միայն իմ արտս վայրի գազանաց որկորստութենէն կը պաշտպանեն, այլ կանեփի պէս՝ չորցած ու գետի

մէջ քայքայուած, ամենաբարակ և կակուղ դերձանի տեղ կը ծառայեն, նմանապէս ձկան կարթի, որոգայթներ և ամուր կապեր շինելու յարմար կու դան. և ինչուան Եւրոպայէն զրկուած կտաւներու տեղ ալ կրնային փոխանակել, թէ որ իմ ճարտարութիւնս բնութեան կանխատեսութեանը հաւասարէր: Սոյն տեսակը՝ ինչպէս Բերուի մէջ, կրնայ ինծի ախորժելի և զովացուցիչ գինի մը մատակարարել: Մի կարծեր որ ես ալ անտառաց հիւրերուն նման, արիւր մըս նալէն վերջը՝ հանգչելու կ'երթամ. հոս խել մը ծառեր ալ կան որ ծովային հրէշներուն իւղոյն կամ մեղուաց մոմին տեղ կը բռնեն: Քուպահիպա ըսուածը՝ անուշահոտ իւղ մը կու տայ, կրնամ քարնահիւպա ծառոյն տերեւները ծածկող ջնարակով՝ սպիտակափայլ մոմ մը շինել: Բայց թէ որ փոթորկալից գիշերները՝ տկար և աւելի դիմացկուն լոյս մը պէտք ըլլայ ինծի, Ամազոնի և Բարանայի ափունքներէն եկած քառուշուն առաձգական խէժ մ'ունի, որ իմ մատուցներուս մէջ կոնոնի ձև մը առած՝ ջրին երեսը կը լողայ և ինչուան առաւօտ կը վառի: Ո՛հ. մի կարծեր որ միայնութիւնը ձանձրութիւն բերէ ինծի. Նախախնամութիւնը իմ պիտոյիցս օգնելով՝ բանի մ'ալ կարօտ ըրած չէ զիս: Կարևորագոյն անկոց բազմութենէն՝ գետինը զարդարելու համար եղածներուն թիւն ալ կրնաս իմանալ, որոնց չքեղութեւ և զանազանութեանը վրայ կը հիանամ: Եւրոպայի անտառներուն պէս չէ, որ միշտ նոյն ծառերը կը տեսնես, հոս պէտք է անընդհատ նոր անուններ միտք պահել: Զարմանքը ամենևին չյոգնիր՝ երբ բնութեան առարկաներէն առաջ գալու ըլլայ. ուստի երբ քիչ մ'ատեն այն մեծանիստ և բարձրագէշ կոյտերը դիտեմ, կը դառնամ մէյ մ'ալ աչքիս տակ եղած տեսարանին ամեն դիժերը քննելու. և երբեմն հին ծառ մը օտար բոյսերու ամեն ճութութեամբը ծածկուած՝ այնքան երկար կը զրուէ իմ նայուածքս, որչափ որ մարդկան ամենէն հրաշալի տեսա-

րանները: Տես սա տերևաթափ վայրի որթը՝ զոր քիչ ատենէն մամուռները, վայրի ձարխոտերը, քաբթուսները, պրոմելիաները և քալատիոնները փայլուն կանաչութեամբ մը պիտի ծածկեն, նաև իր չորնալէն շատ ատեն վերջըն ալ. այս տաքութենէ և խոնաւութենէ ուռճացած բոյսերը՝ ոստերնին վար կ'իջեցընեն, իրենց բունը կը բարձրացընեն, և զարմանալի խառնակութեամբ մը իրենց ծաղիկներն ու տերևները կը խառնեն. իրենց նեցուկ ծառոյն չորնալէն շատ ատեն վերջն ալ կենդանի կը մնան, իբրև վկայ ծառին մեծցած տեղոյն. ինչպէս իմ մշակած կարևոր տնկերս ալ՝ օր մը պիտի ըսեն ինծի համար, թէ հոս ապրեցաւ: Նրերը իր խանդակաթ նայուածքը չորս կողմը դարձընելով՝ աւելցուց. ես դեռ քեզի չ'իջեցի Աստուծոյ նախախնամութեան իմ միայնութեանս մէջ ինծի պարզեցած ամեն վայելքը: Հոս տաճար մը չունիմ, բայց եթէ երկնից կամարը. այս անտառներս՝ իմ կամարակապ անդաստակներս են, այս ժայռերն խորան, և մի միայն պաշտօնեայ այս վսեմ տաճարիս՝ ամեն օր իմ շնորհակալութեանս ձայները կը հնչեցընեն: Երբեմն բարձրաձայն ինքնիրենս կ'ըսեմ. երբ Աստուած տիեզերս ստեղծեց, այո՛ այս կողմս ալ մէկ քաղցր նայուածք մը դարձուց. բոլոր բնութիւնը անով գեղեցկացաւ. գետը իր մունչիւնը լռեց, անտառը իր խիտ թանձրութիւնը պարզեց, բլուրը հովերուն կատաղութեանը դէմդրաւ. աստուածային երկրորդ հայեցումը մ'ալ՝ այս տեղս զբօսանաց բնակարան մը ըրաւ. արեւ՝ գեղեցիկ ծաղիկներով ծառերը զարդարեց, աշունը զանոնք ամենահամ պտղօք բեռնաւորեց. թռչունները իրենց ձայներով զուարթացուցին անտառը, անասունները խայտառակ դաշտերուն մէջ: «Այս բնակարանը՝ խաղաղութեան ապաստանարան մը ըլլայ, ըսաւ. անմեղութիւնը կարենայ հոս ապաւինիլ. և եթէ օր մը մարդ մը հանդիպի հոս, թող փնտռէ այն մեծ ճշմարտութիւն.

ները, զոր դաշտաց, անտառներուն և բլրոց վրայ ըսի, և որք երկնային ներդաշնակութեամբ մը երկրէս դէպ 'ի երկինք պէտք է բարձրանան »:

Պրազիլցի գաղթականը՝ ամիսփ լրութենէ մը վերջը, որ անշուշտ աւելի պարզ մտածութեանց դառնալու կը ջանար, շարունակեց խօսքը և ըսաւ. Բայց իրաւունք ունիս. անտառներու մէջ կարևոր բերքեր գտնելէն վերջը՝ ինծի համար աշխարհիս մէջ ամենէն ցանկալի բանն է մարդու մը սրտին մէջ կորսուած կամ մարդկանցմէ մոռցուած առածի մը յիշատակն. ինչպէս որ ընդունելի են փորձ մարդկանց զբոսարին խորհուրդները կամ բարեկամի մը քաղցր խօսքերը, այնպէս ալ հարկ է ժողուել և ընդունիլ այն պատուները՝ զոր իմաստութիւնն իսկ կը սոգիտանայ. ինծի այնպէս կ'երևայ որ այս նոր երկիրներուս մէջ ուր զանազան ցեղեր կը բնակին, պէտք է զամեն մարդ քննել: Երբեմն տեսնելով հնդիկ և արաբացի ծառերը՝ այն երջանիկ հիւրերը որ մեր գեղեցիկ արմաւենեաց մէջ կը ծաղկին, ես ինծի կը հարցընեմ, թէ ինչո՞ւ այնչափ կ'արհամարհեն ու չեն քննել վայրի հնդկին պանծալի իմաստութիւնը. կամ Սեին հեզ միամտութիւնը, որ թէ ոչ պատճառաբանութեամբ՝ գոնէ եռանդեամբ սրտի կը սովորեցընէ: Ես անտարբեր կը հարցընեմ Սեին ալ հնդիկին ալ, ինչպէս որ կը հարցընեմ Գերմանացի գիտնոց, և ծանրաբարոյ երևելի Անգղիացուց, և մանաւանդ ինծի ամենէն սիրելիներուն, որ է մարդասէր Գաղղիացուց:

Ո՛ր կրնաս գտնել, ըսէ ինծի, Սեի մը խօսքէն աւելի անոյշ խօսք մը բաղմաթիւ ընտանեայ ծեր տիւրով մը համար:

Երբոր տեսնաս հայրդ և մայրդ՝ որք անկարողք արեւուն տակ կը նեղուին, տար զանոնք շուք տեղ մը, կամ խէ ագամաթգէնի մը, ու անոնց մօտ տընկէ, որպէս զի անոր շուքին տակ պաշտպանուին:

Աղէկ չէր ըլլար որ մարդիկ ուսկոյն, փղոսկրին և թանկագին խեթերու

հետ մէկտեղ քանի մը ալ այսպիսի առաժնեք փնտռելին այն երկիրներուն մէջ՝ ուր պակաս չեն. ասոնք ապրասամ մը կ'ըլլային հոգւոց վէրքերը բժշկելու համար. իսկ անոնք ուրիշ վէրքեր կը բանան: Քիչ օր առաջ, հաւատալ ինծի, երկու խոլոֆ միտքս ձգեցին կռուի մը մանրամասն պատմութեան հետ լիզուրկոսի օրէնք մը:

Եթէ հանդիպիս վիճողներու, կ'ըսէր տարւոքը պզտրկին, կրնաս մէկին կողմը բռնել, բայց գոնէ ճշմարտութիւնը ըսէ:

Նոյն սե փիլիսոփան է որ քիչ մը առաջ իր միտք խրճրթին մէջ իր տղաքը սովորեցնելու առեն՝ ամենայն իրաւամբ իր երկրին այս առածը կը յիշեցնէր անոնց. վասն զի ամենայն ինչ առատ էր իր շրջակայքը, և յայտնի կ'երևէր որ բնութեան չիզլացած բանն ալ ինքը աշխատանքով հայթայթելու չէր վախեր:

Եթէ մեղը կը սիրես՝ մի վախնար մեղուներէն:

Դարձեալ ըսաւ

Ով որ շղթաներու մէջ խածնէ կը փորձէ, ուտելու հասկ չունի:

Ծոյլին թշուառութեանը համառօտ նկարագիր մ'ալ կ'ընէր ցուցնելով միանգամայն անոր անպիտանութիւնը, հետեւեալով.

Ճնճուկը կորեակը կը սիրէ. բայց գետին չի բանիր:

Սակայն իմ թխամորթ իմաստնոյս ամենէն գեղեցիկ առածը այն է զոր ստէպ կը կրկնէր, և իր գէմբին վրայ անոյշ խաղաղութիւն մը կը նկարէր.

Այն ճշմարտութիւնը որ սրտէ կը բղխէ և մարդուն ճակտին վրայ կը կարգացուի՝ չիջնուիր:

Ձեզի Ամերիկացւոց առածներուն վրայ խօսեցայ. աւանդ, մեր խեղճ վայրենիները այնքան գոբախտ են որ և ոչ իրենց հարցը իմաստութիւնը պահելու կարողութիւն ունին. անգաղար կ'ողբան անոնցմէ ընդունած կեանքներնուն

վրայ. և սակայն դեռ իրենց մեծ անտառներուն մէջ՝ մոլորներին քանի մը գեղեցիկ խօսքեր կը բերեն. հրաշալի գաղափար մ'ունին՝ իրենց անապատները զարդարող Արարչին վրայ. ամենէն թշուառ մարդիկն ալ իրենց վսեմութիւնը կը գտնան՝ երբ իրենց միտքը մինչև առ Աստուած բարձրացնեն:

Բայց այս մտածութիւնքը իրենց այնչափ ծանր կ'երևան՝ որ առանց ըմբռման անոնց վրայ ընդունայնութեամբ վիճելը անվայելուչ կը համարին: Անոր համար ինչպէս սուրբ տապանակ մը այնպէս սրտերնուն մէջ կը պահեն, որ միայն համայնատես աչքը կրնայ տեսնալ: Անոնցմէ մէկը քիչ առաջ ինծի.

« Եղբայր, մեծ ոգին՝ ընտանեկան խօսակցութեան նիւթ ըլլալ չուզեր » ըսաւ ու լռեց. այս լռութիւնն է որ այնչափ ճամբորդներ մոլորեց. անաստուած ժողովուրդ բնաւ չկայ:

Նարա-Մունի բարի միայնակեցիին հետ այս խօսակցութիւնները ընելէն քանի մը օր ետքը, նաւը դարձաւ, և հովերը յաջող գտնելով՝ Հոռնի հրուանդանը արագաբար անցան, որուն ձիւնապատ գագաթը հիանալի կերպով կը վերջացնէր այն մեծատարած Ամերիկայն, որ քիչ ատենէն անհարթ բնութեան մէջէն քաղաքականութեան բոլոր հրաշալիքը պիտի յայտնէ:

Կը շարունակուի:

Ա.Լ.ԵՍՍՍԱՆՏՐԻՆԱ. ԹԻՆՆԷ

Հռչակաւոր ճանապարհորդ մը, որուն ուսումնական հետաքոտութեանց հետ անմոռաց պիտի մնայ նաև բռնական մահուան յիշատակը՝ գիտութեց արձանագրութիւններուն մէջ:

Սակաւակեաց եղև թիւննէ, սակայն այն քիչ տարիներուն մէջ՝ երեք անգամ ճանապարհորդեց Ափրիկէի խորերը. և այն ուղևորութեանց նպատակն էր նորանոր ծանօթութիւններով ճոխացը-